

BİLİMİN GENÇLERİNE FELSEFE GÖZLÜĞÜ

Ahmet İNAM*

BİLİMDE GENÇ OLMAK

Bilimde genç olmak, bilim tutkusuyla dopdolu olmak demektir. Bilim genci, bilimsel araştırma heyecanının merdivenlerini yeni yeni çıkıyor olabilir. Hatta bu merdivende yılları tüketmiş, ömrünü geçirmiş de olabilir. İçinde bitmek tükenmek bilmeyen öğrenme, anlama, araştırma, bulma, yaratma ateşini taşıdığı süreç, biyolojik yaşı ne olursa olsun, gençtir. Bilim ancak genç olarak yaşanabilir. Tutku ve heyecan işidir. Bir sevdadır bilim. Umuttur. Beklentidir. Önü açık bitimsiz bir araştırma çabasıdır. Bulur ve bulduğunuzun üstüne yatar, heyecanınızı yitirir, alışkanlıkların tembelliğine kapılır, sürekli kendinizi tekrar ederseniz, bilim sizin için bitmiştir. Hele hele, adınız bilim adamı olduğu halde, içinde araştırma tutkusunun kıntısı kalmamış da, işi "memuriyet"e, sıradan öğretmenliğe, basmakalıp problem çözücülüğe dökmüşseniz, bilim ihtiyarı bile değilsiniz, yaşıyorsunuz her ne ise, bilim özürsünüz, bilim eksiklisiniz demektir.

Bu yazımda bilim gençlerine, bilimin gençlerine sesleneceğim. Onlara bir gözlükçünün adresini vereceğim. Bir gözlüğü tanıtaçağım. Zaten gözlerinde olan bir gözlüğü. Böyle bir gözlüğü farkedenler olmuşa, zaten kullananlar var ise, onlara daha farklı modellerini bulabilecekleri, bir adresi tarif edeceğim. Bilimin gençlerinin bu gözlüğe kayıtsız kalacaklarını sanmıyorum. Genç arayandır. Hangi arazide neyi aradığını anlamaya çalışandır. Onları bilime çeken bilgi susuzluğu, görme tutkusu, sözünü edeceğim gözlükçüde bulacaklarını değerlendirebilecek gücü verecektir onlara. Deneyecekleri değişik gözlüklerle o zamana değin, araştırdıkları, araştırmayı düşündükleri alanlarda görmedikleri renkleri, farketmedikleri şekilleri, ilişkileri görecektirler. İddialı konuşuyorum: Gelişen değişen bilim ve teknoloji, felsefe gözlüğüyle bakmayı gerektiren bir yapı taşımaktadır. **Gün gelecek felsefe bilmeyen, hiçbir bilim ve teknoloji dalının uzmanı olamayacaktır.**

Bilim yaşlıları, kafa ve gönülleri bilimi geçirmeyen özürsüzlükler, felsefe gözlükçüsünün adresini var-sın bilmesinler. Ben bu yazımı kanı bilim heyecanıyla kaynayan bilim delikanlılarına, genç kızlarına yazıyorum. Okuyacaklar ve heyecanlarına felsefe heyecanını da katacaklardır. Heyecanları daha bir canlı, heyecanlı olacaktır.

GÖZLÜKÇÜNÜN TARİHİ

Felsefe merceğini yontan kişiler, insanlığın tarihi kadar yaşlılardır. İnsan, dili kullanmaya başlayıp destanlarını, mitolojilerini oluşturmaya geçtiğinde,

* Prof.Dr.,ODTÜ Felsefe Bölümü.

felsefe merceği yontulmaya başlandı. İnsan, bilim gözlükçüsünü takmadan yüzlerce yıl önce, felsefe merceğinin ardından görmeye çalışıyordu: Nereden geldik, nereye gidiyoruz? Dünya dediğimiz, evren dediğimiz bu bütünün içinde yerimiz nedir? Niçin yaşıyoruz? Nasıl yaşıyoruz? Yaşayışımızın anlamı ne? Neyi bilebiliriz? Nasıl? Neler var dış dünyada ve ruhumuzda? İçimizde, kafamızda, ruhumuzda olanlarla dışımızda olanlar arasında ne gibi ilişkiler var? Nasıl yaşayacağız? Ne yapmalıyız? Neye, kime güvenmeliyiz? Neye inanmalıyız?

Bu, sorular sordurtan bakış, adresini aradığımız gözlükçünün yonttuğu merceklerden geliyor: İnanç sistemlerinde, mitolojilerde, felsefenin, bilimin çekirdeği var. Bilim öyle birden bire oluşuvermedi. Bilim merceği, hep şimdi değerini anlayamayıp, unuttuğumuz felsefe merceğinin üzerine konuldu. Bu ilk merceğin farkına çoğumuz varamadık. Bilim merceği, felsefe gözlükçüsünün yüzyıllarca nice zahmetlerle, bitmek tükenmek bilmeyen güzel sabırla yonttuğu merceğinin üzerine kondu.

Adresini aradığımız mercek ustası, bir merak ustasıydı. Şaşıtı, Merak etti. Kolaya kaçmadı. Sınadı, Yanıldı. Sınadı. Oluşturduğu merceklerden baktı. Tamam gerçek budur demedi. Dediği oldu belki, ama sonra kuşku duydu. Yeniden yonttu merceğini. Bu saygı değer merak, bu küll yutmaz araştırma tutkusu, zaman zaman insanlığı saran, kendine aşırı güvenin yarattığı tembelliği, uyusukluğu aştı.

Bilim gençlerinin kaynayan kanlarında, bu saygın merak ustalarının genetik mirası vardır: O ustalar olmasalardı, bugünkü bilim olmayacaktı. Bilim gençleri içlerindeki heyecanı bu heyecan ustalarına borçludurlar.

GÖZLÜKÇÜNÜN UNUTULAN ÖNEMİ

Sonra, bilim, bilim yorumlayıcılarınca, öyle yorumlandı: Bilim felsefeden koptu. Bilim merceği, yapısındaki felsefeyi göremedi.

Bilim, matematiksel dille, geliştirdiği kendine özgü araştırma yöntemiyle başarılar kazandı. Teknoloji inanılmaz boyutlarda gelişti. Dünyanın en eski gözlükçüsü unutuldu; adresi, yeni yurdu sorulmaz oldu. Önemi yiter gibi oldu. Bilim o denli güçlüydü ki, kendi kendine yeterdi. Başka bir gözlüğe ne gerek vardı ki? Bilim, bütün bu başka türlü yontulmuş merceklerin aşılmasıyla elde edilmiş bir mercekti. Bilim kaynağını, kökenini, köklerini unuttu. Bence, kendini unuttu.

Peki neden unutuldu felsefe? Niçin unutulmakta? Konu kimi felsefecilerce oldukça ayrıntılı, derinlemesine işlenmiş. Benim ilk elden kısa birkaç yanıtım şunlar olacak:

a) Newton fiziğinin, evreni mekanik bir modelle açıklamadaki, uzun yıllar etkisini sürdürmüş başarısı.

b) On dokuzuncu yüzyılın sonlarından başlayarak, fizikteki bunalımlar sonucu yeni oluşan atom altı dünyayı inceleyen fiziğin sorunlarına, o dönemin felsefesinin doyurucu yorumlar getirememesi.

c) Bilime dayalı ya da kısmen kuramsal bilim dışındaki teknolojik gelişmelerin insan yaşayışına büyük etkisi, teknolojik başarının bilimle özdeşleştirilip, onu sorgulamaya fazlaca gerek duyulmaması.

d) İnsan yaşayışının, toplumun ("Sanayi devrimini" gerçekleştirmiş toplumlara kastediyorum.) değişmesiyle felsefesizleşmesi. Felsefenin bile akademik çevrelerde "teknik"leşmesi. Bu anlamda, felsefe gözlükçüsünün kendi içinde bile, gözlük ustalarının ya da çıraklarının dükkânlarının adresini unuttuğunu söyleyebiliriz.

NİÇİN FELSEFE GÖZLÜKÇÜSÜ?

Bir bilim genci düşünelim. Yeni başlamıştır. Başlamak, bir **yerde, belli bir zamanda** başlamaktır. Diyelim ki, belli bir üniversitede, fizik bölümünü bitirmiş, bir hocanın, ustanın yanında işe başlamıştır. Ustası ona, alanının sorunlarını öğretmiştir. Sorunları, gündemi göstermiştir. Bu aşamada genç, uğraştığı, uğraşacağı sorunların nasıl belirlenip, önüne konduğunu farkında olmayabilir. Öğrenme ve araştırma heyecanı içinde, çalıştığı fizik dalının sorunlarını olduğu gibi benimser. Anlamaya, çözmeye çalışır. Ustasının yonttuğu mercekte bakar, Ustası da bu merceği başka ustalardan almış olabilir. Bir araştırma topluluğunun içine girer, sorunlarını sorun olarak alır, üzerinde çağın araştırmalarına girer.

Sorunlar üzerinde çalışmanın değişik yolları vardır. Sorunların neden sorun olduklarını, nereden geldiklerini, sorgulamaya fırsat bulamadan çalışabilir. Böyle bir araştırmacı belki, kendi yolunda, çözümler de bulabilir. Gün gelir, bu sorunlar artık **bulmaca** haline gelmeye başlar, mekanikleşir, bilim genci heyecanını yitirir, kendini belki usta sanmaya başlar.

İşte tehlike buradadır. Sıradanlık, heyecansızlık, "at gözlüğüyle bakma" başlamıştır artık. Bilim genci birden bire yaşlanmaya başlar. Tükenir. Bilim özürü biri olabilir.

Onun heyecanını diri tutacak ateş, farklı merceklerden bakmaktan geçer. Sorunların neden sorun olduğunun tartışılması, yaptığı işin temellerinin ne olduğu, başka hangi alanlarda, hangi sorunlarla ilgili olduğu, arkasında ne gibi inançların sorunların olduğunun anlaşılması, ona yeniden can katacak, heyecan verecek araştırmalardır. Bu ise, yaptığı işin, nasıl yaptığının irdelenmesiyle olanaklıdır. İşte burada felsefe gözlüğü gerekmektedir. Felsefe gözlüğü, onu, saplandığı derin, dar vadiden çıkarıp, alanına kuş bakışı bakmayı sağlayacaktır. Kendiyle,

yaptıklarıyla, hesaplaşmaya başlayacaktır. İşinin, araştırmasının tarihiyle, diğer araştırma alanlarıyla ilişkilerini yoklayacaktır. Yoklamaları arttıkça yükselcek, dar bir fizik alanından, fiziği; fizikten, araştırmayı; araştırmadan, araştırmacının anlamını; insanlık için araştırmacının taşıdığı önemi sorgulayacak; takıldığı noktaları, ta başa dönerek, unutulmuş felsefe gözlükçüsünün dükkânına girip, değişik gözlükleri deneyerek gördüklerinin heyecanı, kendine yakışan, sorunlarını yaratıcı anlamlı bir platforma oturtan bakış açıları, mercekler bulana dek sürdürecektir çalışmalarını. Artık, dar, heyecansız, tek boyutlu, görüşlerin ötesinde farklı boyutlarda yürütecektir araştırmasını.

Felsefe gözlükçüsü böylece, araştırma alanında onun **boyut körlüğünü** giderecek gözlükler sağlayabilecektir; heyecanını körükleyecek, ona yaptığı işin bilim adına, insanlık adına ne anlama geldiğini gösterecektir. Artık o, filozof-bilim adamı olacaktır. Newton gibi, Einstein gibi, daha nice yaratıcı filozof-bilim adamı gibi.

Bilimsel heyecan körükçüsüdür felsefe gözlükçüsü.

Gözlükçüdeki her gözlük, her bilim gencine uyuzmaz. Gözlükçü içinde de ustalar arasında tartışmalar, çekişmeler sürüp gitmektedir.

Burada hem bilim alanında deneyimleri olmuş, hem de uzun yıllar felsefe merceği yontmanın çilesini çekmiş felsefecilerin yardımına gerek var. Bilim genci olarak gözünüzdeki özrü bulup çıkaracak, size yardımcı olacak felsefecilere (Bir örnek, felsefeci Popper ile fizikçi Schrödinger arasındaki ilişkidir). Her bilim genci, felsefe gözlüğü gereksinimi duyduğunda kendine yakışan, sorunlarına çözüm ya da yeni bir anlam getiren felsefecileri, felsefe anlayışlarını, kuramlarını bulacaktır. Gönlüne göre gözlük bulamadığında kendisi yontmaya çalışacak, filozof-bilim adamı olacaktır.

ADRES

Adres, bugünkü eğitim düzeni içinde oldukça zor bulunan bir adrestir. Çünkü, bilimin gençleri böyle bir adresin varlığından bile haberi değillerdir. Bu adres, basmakalıp ders kitaplarında yoktur. Nice öğretici usta, alanı at gözlüğüyle göstermektedir gençlere.

Bilim genci ustaların, artık saklanamaz olan felsefe gözlükçüsünün adresini, genç öğrencilerine bilim öğretirken öğretmeleri gerekmektedir.

Adres, araştırma bulma, yaratma heyecanının içindedir. Beyinlerimize, yüreklerimize yazılmalıdır. Tarihinden, içinde yer aldığı kültürden, en genel biçimiyle düşünceden ayrılamayacak, heyecansız, kişisel karar verme gücü olmadan gerçekleştirilemeyen bilim anlayışıyla yürütülen bilim eğitimi, bilge gözlükçünün adresini sinesinde hep taşıyacaktır. □